

RAZLIČNE SLUŽBE, SKUPNI CILJ Sodelovanje etnologov pri obnovi Mrakove domačije na Bledu

Petra Gorenc Kaplan in Ana Vrtovec Beno

231

Eno izmed pomembnih področij, na katerem se v sodelovanju lahko združijo etnologi s področja muzeologije in konservatorstva, je obnova kulturnih spomenikov lokalnega pomena za namen muzejske dejavnosti, tj. na primer varovanje spomenika *in situ* s prilagojeno namembnostjo. Pri takšni obnovi gre nemalokrat za sodelovanje javne službe Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in pristojnih muzejev, ki lastnikom pomagajo pri obnovi zaščitenih kulturnih objektov in zasnovi vsebine, ki naj bi jo takšen objekt lahko ponudil. Pri oblikovanju celostne vsebine morajo strokovnjaki upoštevati varstvene režime in strategije ohranjanja kulturne dediščine, iskati arhitekturne rešitve pri iskanju nove namembnosti in zbirati vedenje o ohranjeni kulturni dediščini, poleg tega pa se morajo prilagoditi željam naročnika in upoštevati vključitev objekta v življenje lokalne skupnosti.

Obstajajo različni postopki, pristopi in metodologije, kako na primeren način dediščino pravilno interpretirati, da bo ohranila vse svoje kulturne pojave, vključno z naravnimi vrednotami kot kulturnimi prvini, in ne samo stavbe in območje kulturne dediščine (Koželj 2013: 202). V teoriji je pri obnovi spomenika najoptimalneje, da je delo med celotnim procesom obnove zasnovano povezujoče med konservatorsko-restavratorsko službo in pristojnim muzejem, arhitekti, projektanti ... vendar je v praksi realnost povezovalnega sodelovanja lahko (žal) tudi precej drugačna.¹

Celostno varovanje (nepremične) kulturne dediščine s prepletom konservatorstva in muzeologije

Rdeča nit vseh strok, ki se ukvarjajo s področjem varovanja kulturne dediščine, je v prvi vrsti zagotovo njeno prepoznavanje in vrednotenje. Proučevanje dediščine, kot dela družbene biti, ne sme biti vezano le na eno institucijo.

¹ Oplenova domačija v Studorju (hišna št. 14) in Pocarjeva domačija v Zgornji Radovni (hišna št. 25) sta primera dobro obiskanih in primerno promoviranih kulturnih spomenikov na Gorenjskem. Postali sta vzorčni model in primer dobre prakse. Sta avtorsko delo konservatorja etnologa Vladimira Knifica, ki je pokazal tudi na pomen sodelovanja strokovnjaka z domačini in muzealci ter na potrebo po zavzetem konservatorskem delovanju na terenu (Hazler 2013a: 42).

Etnološka veda je v varovanju nepremične kulturne dediščine dejavna že vse od šestdesetih let 20. stoletja (Hazler 1999: 81). Od takrat do danes se neprestano razvija, dopolnjuje ter vstopa v nove dimenzije in metodološke pristope konservatorske in muzeološke dejavnosti. Glavna vloga in naloge pristojnih ustanov so bolj ali manj opredeljene v *Zakonu o varstvu kulturne dediščine* (ZVKD-1D 2016).

232

Eden od glavnih »varuhov« nepremične dediščine je vsekakor institucionalno spomeniško varstvo oz. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki je od države ustanovljena institucija in je od nje tudi finančno podprta (Hazler 2008: 9). Izhodišča varovanja so opredeljena v zakonu iz leta 2016, ki govori o dejavnosti spomeniškega varstva in muzejev in ne obsega več naravne dediščine, arhivov in knjižničnega gradiva. V zgoraj omenjenem zakonu so naloge konservatorja zaposlenega v javni službi: evidentiranje objektov in območij, izdelava topografij, inventariziranje, dokumentiranje, posredovanje podatkov v Register nepremične dediščine, priprava strokovnih podlag za razglasitev kulturne dediščine za spomenike, priprava konservatorskih načrtov, nadzor nad raziskavami in obnovitvenimi posegi v dediščino, svetovanje lastnikom pri postopkih varstva. Poleg tega pa vsi konservatorji sodelujejo pri sprejemanju prostorskih dokumentov, pri izdelavi kulturno-varstvenih pogojev in soglasij za posege na nepremični dediščini in na zavarovanih območjih, pri varstvu dediščine v primeru izrednih dogodkov in pri pripravi načrtov upravljanj (ZVKD-1D 2016: člen 83-85).

V praksi pa gre predvsem za kombinacijo upravnega, strokovnega in raziskovalnega dela, kot so prepoznavanje dediščine v njenem primarnem okolju in vrednotenje, ki poteka tako na terenu kot v kabinetu (Hazler 2008: 10). Najodgovornejše področje konservatorskega dela pa je zagotovo sistematično raziskovanje, ki mu sledi vrednotenje, iz katerega se razvijejo kvalitetni konservatorski načrti ter predvsem konkretna fizična zaščita spomeniško zavarovanih objektov, ki je, kot se zdi iz izkušenj, najtežje delo (Hazler 2008: 11).

Najpogosteje pri obnovi nepremične dediščine, če je namen obnova nepremičnine *in situ*, etnolog konservator sodeluje s pristojnim muzejem oziroma kustosom etnologom, ki skrbi za premično kulturno dediščino, ki je del nepremičnine. Muzeji in kustosi, zaposleni v muzejih, namreč izvajajo javno službo na področju varstva premične kulturne dediščine. Kot je navedeno v *Zakonu o varstvu kulturne dediščine*, le-ti skrbijo za evidentiranje gradiva na terenu, hranijo in dopolnjujejo zbirke premične dediščine, pripravljajo in urejajo dokumentacijo o muzealijah v zbirkah, strokovno in znanstveno raziskujejo preteklost in spremljajo sodobnost, svoje izsledke pa predstavljajo z razstavami, publikacijami, objavami, predavanji, različnimi prireditvami in s pomočjo vseh naštetih aktivnostmi posredujejo informacije zainteresirani javnosti (ZVKD-1D 2016: člen 3, člen 91). Sestavni del podpore pristojnega muzeja pri izvajanju varstva premične dediščine tako v praksi sega na področja: dokumentiranja dediščine, konserviranja, hranjenja ter njenega strokovnega in znanstvenega raziskovanja. Pomembno vlogo ima muzej pri oblikovanju in vodenju inventarne knjige predmetov kulturne dediščine, ki so del obravnavane nepremične kulturne dediščine; inventarna knjiga pa lahko nadalje predstavlja sestavni del odloka o zavarovanju nepremičnine.

Vendar tako etnologi konservatorji kot kustosi etnologi vedo, da je delo v praksi tudi nekoliko drugačno. Zavedamo se, da je varstvo dediščine zelo zahtevna in odgovorna naloga. Pri tem etnolog, tako kustos kot konservator, poleg strokovne avtoritete potrebuje še smisel za delo z ljudmi, pogum pri uveljavljanju zamisli, veliko znanja o uporabi in obdelavi tradicionalnih in sodobnih gradiv, raziskovanje, javno in strokovno publiciranje, promocijo dediščine ... (Hazler 2013b: 8) Pri celotnem delu pa je pomemben predvsem osebni interes raziskovalca, njegova zavzetost in afiniteta do ohranitve dediščine.

Od stanovanjske kmečke hiše, preko kulturnega spomenika lokalnega pomena do »projekta Mrakova domačija«

233

Mrakova domačija (Kolodvorska 5) leži v gručasto poseljenem delu Rečice na križišču poti z Bleda proti Gorjam, železniški postaji in Zaki.

Kot izvemo iz Franciscejskega katastra, je posest obsegala bivalno-shrambni objekt kot tudi zidano gospodarsko poslopje, sadovnjak (zdaj je posekan) in več hektarov zemlje. V tej podobi se je domačija brez sadovnjaka in z nekoliko manjšimi količinami zemlje ter z manjšimi predelavami gospodarskega poslopja v sedemdesetih letih ohranila do današnjih dni.

Mrakovo domačijo lahko definiramo kot premožnejšo kmečko nadstropno hišo s črno kuhinjo, ki s svojo trenutno baročno podobo spominja na čas konca 19. stoletja. Današnja podoba domačije je rezultat prezidav od 17. do 20. stoletja. Za razumevanje in podrobnejšo analizo podobe domačije ter njene arhitekturne

Mrakova domačija (foto: Ana Vrtovec Beno, 2016)

zasnove pa je potreben zgodovinski vpogled. Podoba in zasnova domačij in drugih objektov je vedno odvisna od veliko dejavnikov. Podoba se je razvijala in spreminjala glede na območje, gmotno stanje in menjavo gospodarjev ter tudi glede na usmeritve takratnega časa in lastnikov. Že Valvasor je pisal, da na Gorenjskem najdemo zelo različne vrste hiš. V večini prevladuje dejstvo, da so lepe in lepo zidane, na njegovih bakrorezih pa najdemo upodobljene tudi lesene hiše in celo manjše graščine (Sedej 1989: 16).

234

Na drugi strani pa Sedej omenja, da je podoba kmečkega in ljudskega stavbarstva na Slovenskem zelo zapletena, vendar v svoji teoriji vseeno opredeli tri osnovne tipe hiš in domačij: alpska, primorska in subpanonska ter še posebej alpsko in panonsko dimnico. Mrakovo domačijo bi lahko glede na njen tloris po Sedejevi teoriji opredelili kot alpski tip hiše, ki v osnovi obsega vežo, hišo, kamro in klet (Sedej 1989:16). Lahko pa postavimo tudi hipotezo, ki jo bo potrebno še potrditi z raziskavami, da se je Mrakova domačija razvila iz predhodnega tipa alpske dimnice, kjer je šlo za enocelično domovanje (Fister 1974).

Fister v svojem članku navaja tip stavbe na Gorenjskem, ki jo časovno opredeli v 16., 17. in 18., stoletje, ki ima podobno kot Mrakova domačija jasno vertikalno zasnovo in prostorsko členitev. To je zidana, nadstropna stavba, ki ima zunaj vidne značilnosti: zoženi kaščni del, dve okenski osi na stranski fasadi, na enih ali dveh fasadah zamik, predvsem pa že na zunaj vidno notranjo prostorsko organizacijo z nizanem kvadratnih celic druga na drugo. Na eni strani so stanovanjsko/bivalne, na drugi strani kaščno/shrabbne funkcije, vmesni prostor pa je bil namenjen komunikacijski poti (Fister 1974).

Po pripovedovanjih starejših domačinov vasi Rečica in glede na do sedaj dostopne zgodovinske vire se domačija z vključno pripadajočimi obdelovalnimi površinami v 20. stoletju ni bistveno spreminjala. Njeni zadnji lastniki so bili Slivnikovi, v lokalnem okolju poznani kot Mrakovi. Oče Franc (roj. 1876), mati Marija (roj. 1883) in otroci: najstarejši Franc (roj. 1908) ter sestri Marija, po domače Minka (roj. 1911), in Katarina - Kati (roj. 1916). Ko je oče Franc med prvo svetovno vojno leta 1918 umrl zaradi tuberkuloze, je mama Marija ostala sama z majhnimi otroki. Preživljali so se izključno z obdelovanjem zemlje – kmetijstvom in gozdom. Tako je nanoslo, da se nihče od otrok ni nikoli poročil niti ni imel svojih potomcev. Ko je januarja 1992 umrla zadnja lastnica Katarina Slivnik, je hiša ostala nenaseljena, dedovanje pa se je razširilo na več kot 40 dedičev. Na domačiji se je ohranilo veliko predmetov za osebno rabo, celo živila in semena, oblačila, posoda, pa tudi orodje in pripomočki, ki se uporabljajo v kmetijstvu in pri transportu.

Občina Bled in Zavod za kulturo Bled sta leta 2007 sprejela Strategijo upravljanja Blejskega gradu za obdobje 2007–2016. Slednja je bila leta 2015 novelirana s programom, v katerem se načrtuje priprava in izvedba t. i. širšega grajskega kompleksa. Urejanje širšega grajskega kompleksa predstavlja dolgoročno usmeritev Zavoda za obdobje do leta 2020, saj želijo na tem področju tako naravno kot tudi t. i. kulturno-etnološko dediščino, med drugim Blejski grad, Pristavo, Jezerca in Mrakovo domačijo, zaokrožiti v okviru kulturnega in naravnega

doživljajskega parka. Leta 2008 je Občina Bled razglasila Mrakovo domačijo za kulturni spomenik lokalnega pomena z lastnostmi etnološkega spomenika.

Leta 2014 je Občina Bled odkupila celotno Mrakovo domačijo z namenom, da kulturnemu spomeniku lokalnega pomena spremeni namembnost v muzejsko dejavnost. Obnovljena domačija naj bi kot muzej strokovno, a privlačno interpretirala etnološko dediščino blejskega podeželja. Ker pri obnovi zavarovanega spomenika nepremične kulturne dediščine praviloma sodelujejo različne stroke in institucije, so na povabilo Občine Bled k delu in raziskavam na Mrakovi domačiji na Rečici v letu 2016 pristopili Gorenjski muzej, Muzejsko društvo Bled (MD Bled), Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Kranj (ZVKDS OE Kranj) in Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (OEIKA FF UL). Občina Bled in kasneje Zavod za kulturo Bled sta imela vlogo naročnika in investitorja projekta, medtem ko sta Gorenjski muzej in ZVKDS OE Kranj prevzela vlogo strokovnih vodij postopkov obnove in varovanja dediščine.²

Čiščenje hiše in popis predmetov (foto: Ana Vrtovec Beno, 2017)

Naprej smo pričeli z različnimi analizami in raziskavami, mdr. so najpomembnejše gradbeno-razvojne, ki se tičejo same stavbe, ter pregled ohranjenega inventarja. Ožja delovna skupina se je redno sestajala na delovnih sestankih in glede na rezultate posodabljala t. i. časovnice oziroma terminske

² Ožjo strokovno ekipo so sestavljale: muzejska svetovalka, etnologinja v Gorenjskem muzeju, mag. Tatjana Dolžan Eržen, višja konservatorka etnologinja ZVKDS OE Kranj Saša Roškar in kustosinja pripravnica Gorenjskega muzeja Ana Vrtovec Beno ter konservatorka pripravnica ZVKDS, OE Kranj, Petra Gorenc Kaplan. Stalna podpora našemu delu sta bila župan občine Bled Janez Fajfar in predsednik MD Bled Srečo Vernig.

plane načrtovanih in opravljenih del na domačiji.

Prva faza obnove domačije je potekala strokovno kakovostno in učinkovito. Domačijo smo prvič odprli poleti leta 2016, ko smo pričeli z ogledi prostorov ter se lotili urejanja bivalnega dela. Pod vodstvom muzejske svetnice, etnologinje iz Gorenjskega muzeja mag. Tatjane Dolžan Eržen, so sodelovali člani MD Bled in študentke OEIKA FF UL pod mentorstvom asistentke Ane Vrtovec Beno. Delo je obsegalo pregled notranjih prostorov hiše; čiščenje pajčevin in prahu, prepoznavanje in pregledovanje predmetov; popisovanje premične dediščine po prostorih; pospravljanje predmetov in papirnega gradiva v omare, škatle in vreče ter sprotno fotografsko dokumentiranje.³

236

V Mrakovi domačiji je nato pozimi 2016 in spomladi 2017 ZVKDS OE Kranj izvedel strokovne konservatorsko-restavratorske raziskave pod vodstvom višje konservatorke etnologinje Saše Roškar, ki so nam bile v pomoč pri nadaljnjih konservatorskih usmeritvah in smernicah prenove, interpretaciji ter pri posredovanju pomena kulturne dediščine. Opravljene so bile le delne raziskave v obliki sondiranja fasadnih in notranjih ometov ter gradbenih stikov. Občina Bled je naročila in izvedla arhitekturni posnetek, ki je bil dobra podlaga tako za naše analize kot tudi za virtualno modeliranje programa v prihodnje. Pri analizi stavbnega razvoja smo izhajali iz Fistrove hipoteze, po kateri lahko sklepamo, da je bila hiša najprej sestavljena iz dveh objektov (Fister 1974: 126–128), česar pa z dosedanjimi raziskavami nismo mogli potrditi. Domnevamo, da se prvotna stavba oz. najstarejše jedro skriva v osrednjem prostoru, »hiši«, današnje domačije, ki je bil skupni bivalni prostor. Posredno bi ga lahko glede na rodovnik družine Slivnik umestili v začetek 17. stoletja. Za popolno razumevanje stavbnega razvoja Mrakove hiše bi bile potrebne temeljitejše raziskave, vključno z naravoslovnimi in arheološkimi, ki bi potrdile obstoj in mikrolokacijo najstarejše stavbe oziroma najstarejšega dela hiše. Na osnovi dosedanjega vedenja lahko stavbni razvoj razdelimo v pet razvojnih faz.⁴ Do današnjih dni se je hiša ohranila brez osnovnih infrastrukturnih priključkov – nima vode, kanalizacije, elektrike v nadstropju in sanitarnih prostorov ter na ta način predstavlja življenje pred drugo svetovno vojno. Prav zato lahko predstavlja velik izziv pri načrtovanju zasnove prenove in pri iskanju kompromisov na področju stroke.⁵

Gorenjski muzej oziroma etnologinji Tatjana Dolžan Eržen in Ana Vrtovec Beno sta prevzeli pregled nad dokumentacijo celotnega družinskega inventarja, inventarizacijo premične dediščine kot tudi zbiranje spominov domačinov vezanih na Mrakovo domačijo in na družino, ki je živela na njej. Pridobivanje dodatnih podatkov in gradiva je potekalo v obliki pogovorov z domačini na Rečici o nekdanjem načinu življenja na Bledu in zbiranja spominov na nekdanje lastnike domačije pri Mraku.

³ Urejanje hiše je potekalo šest dni, pri tem je izmenično sodelovalo enajst udeležencev, ki so skupaj opravili več kot 248 ur (prostovoljnega) dela.

⁴ Podrobnejši opis posameznih zgodovinskih razvojnih faz se nahaja v strokovni nalogi v obliki analitičnega dela konservatorskega načrta Mrakove domačije.

⁵ Pri načrtovanju zasnove prenove je zelo pogosto vprašanje, kako urediti skladnost med prostorom in novodobnimi standardi protipožarne in druge varnosti.

V veliko pomoč pri oblikovanju interpretacijske zasnove objekta nam je etnologom vsekakor tudi ohranjena premična dediščina, ki je ostala za zadnjimi stanovalci; dopolnjuje nepremično dediščino in je nepogrešljiva za razumevanje spomenika. Na podlagi raziskave predmetov je nastala inventarna knjiga, ki je po 11. členu ZVKD-1D tudi obvezna priloga konservatorskega načrta in akta o razglasitvi spomenika, ki ga pripravlja ZVKDS.⁶ Muzeologija pa se ne ukvarja zgolj s predmeti samimi, pač pa predvsem z vprašanji njihove vloge kot sredstva za posredovanje informacij, mehanizmov prenosa teh informacij ter kontekstov, v katerih ti informacijski procesi potekajo (Waidacher 1998: 80). Kadar gre za zbirko premičnin, je to za muzealce posebnega pomena – če se le da, poskušamo paziti, da zbirke ne razdiramo, temveč jo obravnavamo kot celoto, saj nam le popolna lahko poda kar se da podrobno vsebino o življenju njenih zadnjih uporabnikov in tudi o sami hiši.⁷ Zato smo posebno pozornost namenili postavitvi predmetov v prostor ter analizi ohranjenega papirnega gradiva (stari časopisi, koledarji, zvezki, računi in etikete, popisani listi z izračuni, merami in različnimi osnutki dopisov, dokumenti, fotografije itd.).

Opravljanje raziskave notranjih ometov (foto: Ana Vrtovec Beno, 2017)

Na podlagi zbranih informacij je ožja strokovna ekipa sočasno vrednotila in razmišljala, kaj bomo pokazali, na kaj vse bi opozorili in česa ne potrebujemo. Bistveno vodilo obnove je, da se v čim večji meri ohranijo najprepoznavnejše

⁶ Z novo inventarno knjigo premičnin bi bilo sedaj smiselno novelirati odlok o razglasitvi Mrakove domačije na način, da se vanj vključi tudi inventarna knjiga.

⁷ Za namen muzealizacije seveda ne bodo uporabljeni vsi predmeti iz zbirke, ampak le tisti, ki bodo glede na strokovno obravnavo ustrezno dopolnjevali zgodbo bivalnega prostora in se skladali s prostorom, ki ga želimo (po)ustvariti.

sestavine, ki določajo pomen stavbe in stavbo socialno, gradbeno, razvojno, časovno in funkcijsko opredeljujejo. Zasnovani program je tako predvidel koncept obnove Mrakove domačije po modelu »varovanje spomenika *in situ* s prilagojeno namembnostjo«. Projektna skupina je pri tem upoštevala lastnikove predloge in želje po preureditvi stanovanjskega dela stavbe v muzej z ambientalno postavitvijo in ureditev nekdanjega gospodarskega poslopja v večnamenski promocijski prostor. Izbran je bil časovni okvir za predstavitev muzejskega dela stavbe, in sicer čas med obema svetovnima vojnama.

238 Pomen etnologije na terenu, sodelovanje z lokalno skupnostjo in investitorjem

Po Fistru je vloga etnologije, da z raziskavo zgodovine načina življenja ovrednoti družbeno pomembnost prostora, ki lahko vpliva na nastanek in ohranitev prostorskih vrednot; ugotavlja vzročne povezave med uporabniki arhitekture in drugimi prebivalci ter arhitekturnim prostorom in na podlagi tega načrtuje razvoj, varstvo in prenovu (Fister 1978). Ker arhitektura živi skupaj s človekom in družbo oziroma je neločljiv del človeške kulture, ima vsaka stavba svojo zgodovino, razvoj in prihodnost ... To zahteva, da so v arhitekturno prenovu vključeni tudi strokovnjaki humanističnih ved, katerih glavna predmeta preučevanja sta družba in človek (Fister 1978). Tako imamo etnologi in kulturni antropologi v raziskovalni skupini pomembno vlogo, saj smo raziskovalci človeka, njegovega družbenega okolja in stvaritev. Etnologi konservatorji in kustosi smo tako nepogrešljivi člani projektnih skupin ravno zaradi svoje metodologije dela, mdr. metode opazovanja, metode strukturiranih intervjujev, neformalnih pogovorov z naključnimi sogovorniki ter opisnega, grafičnega, fotografskega, video in avdio dokumentiranja. Pri varovanju dediščine se v praksi etnologi zaposleni v t. i. varstvenih institucijah srečujemo z velikimi izzivi, »saj imamo na eni strani ideologijo obnove, na drugi strani pa realnost, s katero se srečujemo: lastnika, dodatne interese, izvajalce, ki jih moramo ves čas nadzorovati, in vse tiste, ki sodelujejo pri obnovi, pripravljajo načrte, potrebno dokumentacijo, pridobivajo soglasja idr. Treba je tudi upoštevati dejstvo, da je večina stavb ohranjena *in situ*, torej na obnovo deloma vpliva tudi zatečeno stanje okolja.« (Hazler 2009: 68)

Še posebej smo si želeli k projektu načrtovanja obnove Mrakove domačije povabiti lokalno skupnost, saj vsebino dediščine ustvarjajo njeni prebivalci, ki ji s svojim načinom življenja dajejo širši družbeni pomen. »V današnjem času se čedalje bolj prepozna, da so vsako varovanje in ohranjanje ter posledično obnova objekta ali naselja lahko uspešni le toliko, kolikor nam uspe v ta proces vključiti prebivalce, ki so odločilnega pomena pri opredeljevanju in določanju nove vsebine in pomenov, ki naj bi jih naselje ali predmet imel.« (Fakin Bajec 2011: 239)

Ker smo prihodnost obnovljene domačije videli kot t. i. ekomuzej, smo se še posebej pri našem raziskovanju trudili vključiti prebivalce Rečice. Za njih smo organizirali dva dneva odprtih vrat Mrakove domačije, na katerih smo jih

želeli seznaniti s trenutnim dogajanjem in raziskovalnimi deli na domačiji.⁸ Kot obiskovalci so bili domačini dobrodošli tudi ob delavnikih, da so se sprehodili skozi prostore, obujali spomine na Mrakove in na nekdanji način življenja na Rečici ... Spraševali so nas o prenovi in načrtih za prihodnost, mi pa smo prisluhnili njihovim idejam, kaj bi lahko prenovljena domačija doprinesla lokalni skupnosti in življenju na Rečici.⁹ Naša stalna prisotnost na domačiji in na terenu ter dostopnost za domačine sta vplivali, da so zanimanje za naše delo, prihodnost domačije in s tem tudi naključni obiski in medsosedska samoiniciativna pomoč pri delu naraščali.¹⁰ Tako smo počasi oblikovali klimo za vzpostavljanje nove institucije – bodočega muzeja – v lokalno okolje. Nenazadnje smo prav etnologi posebej usposobljeni in šolani, da delamo prav to.

Dan odprtih vrat na Mrakovi domačiji (foto: Ana Vrtovec Beno, 2017)

Pri strokovnem oblikovanju koncepta smo poleg opravljenih raziskav in informacij upoštevali želje in potrebe upraviteljev Mrakove domačije, tj. Občine Bled ter Zavoda za kulturo Bled. Izhodišče zasnove koncepta je tako ohranitev

⁸ Prvi dan odprtih vrat smo organizirali 30. 9. 2016, drugega pa 12. 9. 2017. Prvi je bil organiziran pred vsemi raziskavami na domačiji in namenjen predvsem navezovanju stikov z domačini, na drugem pa smo predstavili rezultate raziskav. Odziv domačinov je bil nad pričakovanji, saj je odprta vrata domačije skupaj prestopilo čez 150 obiskovalcev.

⁹ Lokalna skupnost je mdr. izrazila željo po skupnih prostorih za druženje in prostorih za občasne razstave domačih ustvarjalcev in zbirateljev.

¹⁰ Lahko bi rekli, da so nas na določeni točki prebivalci Rečice »sprejeli za svoje«, saj so se pri nas ustavljali na sproščenem klepetu, pomagali pri prenašanju predmetov, samoiniciativno kosili travo in skrbeli za okolico domačije, nam pomagali s preskrbo vode in elektrike, iskali morebitne sogovornike itd.

kulturnega spomenika lokalnega pomena z novo namembnostjo za kulturne in promocijske potrebe Občine Bled. Pri načrtovanju celostnega koncepta prenove smo skušali upoštevati ekonomsko in družbeno razsežnost projekta, ki bi s svojo muzejsko namembnostjo zagotovo lahko spodbudil razvoj gospodarstva, vzpostavitev novih delovnih mest ter razvijanje skupnega turističnega in kulturnega prostora. Poleg tega smo razmišljali tudi o izzivih, ki jih prinaša načrtovanje upravljanja, trženja, mreženja dediščinskih potencialov, sodelovanja s kasnejšimi upravljavci, predstavniki lokalne skupnosti, državnimi organi itd.

In kako naprej?

240

Institucionalnemu varstvu kulturne dediščine je zaupan strokovni nadzor in vodenje obnove dediščine, zaradi pogostih neskladij z imetniki dediščine in splošnim zanimanjem za dediščino je njena dejavnost mnogo bolj transparentna kot nekdanja (Hazler 2008: 9). Varstvene institucije so zato pod pritiskom različnih interesov, ki za ohranjanje vsebine in oblike dediščine predstavljajo velike izzive.¹¹ Pri posegih v dediščino in raziskavah dediščine je treba imeti predvsem spoštljiv odnos do vseh njenih prvin v vseh fazah obravnave. A v praksi se srečamo z različnimi pristopi.¹² Pomembno pa je, da strokovna služba dela po načelih (spomeniško)varstvenih doktrin in etike.¹³

Zato mora biti tako konservatorjem kot muzealcem skozi celoten proces »omogočeno nemoteno raziskovalno in strokovno delo, saj je to edina prava možnost, da bodo samozavestno uveljavljali varstveno doktrino in se suvereno spopadali z vsega sposobnimi manipulanti z dediščino« (Hazler 2008: 10). Vendar Hazler poudarja, da se v okviru varovanja dediščine vse prevečkrat zgodi, da v procesih prenove arhitekti, projektanti, investitorji in drugi deležniki ne razumejo vloge etnologov, kljub vrsti njihovih odličnih in izvirnih raziskovalnih dosežkov; v mnogih akcijah naj bi arhitekti od etnologov zahtevali, da se spustijo le na raven vestnih anketarjev, in jim hkrati diktirali, kaj in kako naj raziskujejo, da se bodo potrdili njihovi že vnaprej pripravljeni prenovitveni načrti (Hazler 1999: 85). Torej nas etnologov mnogokrat ne prepoznajo kot ključne akterje ali vsaj enakovredne partnerje v ekipah pri obnovitvenih (in drugih) projektih; predvsem ko pride do vprašanja konflikta interesov med ohranjeno dediščino in njenim trženjem.¹⁴

¹¹ V Sloveniji je po mnenju Hazlerja kar »nekaj imetnikov kulturne dediščine, ki zmorejo brez težav obnovo sami financirati. Toda med njimi je bistveno manj takih, ki so to dejansko pripravljene storiti in povsem upoštevati načrtano doktrino varstva. Vse več je primerov, ko imetniki stavbne dediščine najemajo narcisoidne projektante, ki ubogljivo načrtujejo drzne posege v substanco dediščine. Taki posegi so grob odklon od spomeniško-varstvene doktrine in etike, saj t. i. 'razvojná prenova' nikakor ne more upravičiti varstvenih pričakovanj.« (Hazler 2008: 15)

¹² Dva različna konservatorja ali kustosa se zagotovo ne bi na enak način lotila reprezentirati iste dediščine in njenih vrednot, ampak bi pri prenovi izrazila svoja osebna stila.

¹³ *Etični kodeks*, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana. *Doktrina 1 - Mednarodne listine ICOMS*, Ljubljana 2003 in *Doktrina 2 - Mednarodne listine ICOMS*, Ljubljana 2014.

¹⁴ Meniva, da na to še vedno zelo vpliva slaba informiranost investitorjev (tudi projektantov, arhitektov in drugih akterjev) o tem, kaj etnologija dejansko je, kakšna je lahko njena aplikativna vloga in kakšne vse so ključne naloge etnologa na terenu in pri projektih.

Dediščina je sodobna stvaritev in ima v sedanjosti velik ekonomski in komercialni pomen. Posledično zveza med varstvom dediščine in turizmom privede do trženja dediščine. »Namesto da bi producirali dobrine, produciramo dediščino, blago, ki ga, kot se zdi, nihče ni sposoben definirati, ga pa vsak želi prodajati.« (Hewison v Jezernik 2011: 10) Ob tem pa se porajata vprašanji, ali je spomenik še spomenik in ali je dediščina še ohranila svoje vrednote dediščine.

Jezernik navaja, da je t. i. »pomembna skupina« tista, ki iz celote preteklosti izbira dediščino, kaj je pomembno in kaj se bo reprezentiralo tudi v sedanjosti (Jezernik 2011: 8). V tej »skupini« pa lahko pride do srečanja nasprotujočih si strani, strokovnih služb na eni in različnih interesov investitorjev na drugi. V našem primeru je projektna skupina opravila potrebne raziskave,¹⁵ zasnovala načrt prenove in ga predložila pristojnemu investitorju. A tu se je proces načrtovanja obnove ustavil – sodelovanje sestavljene strokovne ekipe v projektu obnove se je prekinilo, Mrakova domačija pa je zopet zaprla svoja vrata.¹⁶ V tem trenutku je nemogoče oceniti, na kakšen način se bo prihodnost tega projekta napajala na do sedaj opravljenih raziskavah in dognanjih – ali se bodo ta (sploh) uporabila ali pa dejansko izrabila le za novo tržno blago z nekaj všečnimi izvlečki. Ob tem pa se poraja vprašanje, kolikšna (če sploh) je veljavnost etnologa, njegovega znanja in usposobljenosti v celotnem kolesju projektiranja in realizacije projekta.

REFERENCE

FAKIN BAJEC, Jasna

2011 *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine: Kraševci med tradicijo in izživi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

FISTER, Peter

1974 Spremembe v prostorski organizaciji kmečkega stanovanjskega poslopja na osrednjem Gorenjskem med srednjim vekom in barokom. *Traditiones* 3 (1): 126–128.

1978 Etnologija kot sestavina načrtovanja prenove urbanega in ruralnega prostora. V: J. Bogataj in M. Guštin (ur.), *Etnologija in slovenska družba*. Brežice: Posavski muzej in Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 90–94.

1979 *Obnova in varstvo arhitekturne dediščine*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

HAZLER, Vito

1999 *Podreti ali obnoviti?: Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*. Ljubljana: Rokus.

2008 Varstvo kulturne (stavbne) dediščine: (Raz)korak s teorijo in prakso. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 49 (3/4): 9–17.

2009 Ni obnove brez programa: Iz oči v oči z dr. Vitom Hazlerjem – Murkovim nagrajencem za leto 2007. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 49 (1/2): 67–71.

2013a Varovanje dediščine v Triglavskem narodnem parku v razcepu med strokovnimi načeli, zakonodajo in vsakdanjo realnostjo. *Traditiones* 42 (2): 27–48.

¹⁵ V okviru projekta sta nastali tudi dve strokovni nalogi, v katerih so predstavljena izhodišča in smernice varovanja ter vrednotenje dediščine Mrakove domačije in njene morebitne interpretacije; in sicer: ena s področja konservatorstva – »Strokovna naloga v obsegu analitičnega dela konservatorskega načrta Mrakove domačije« Petre Gorenc Kaplan ter druga s področja muzeologije – »Koncept Mrakove hiše kot ekomuzeja« Ane Vrtovec Beno.

¹⁶ Zadnja dela so bila opravljena marca 2018, od tega datuma dalje strokovna ekipa ni seznanjena z nadaljnjim delom na projektu in zastavljenim planom revitalizacije domačije.

2013b *Kersničeva kovačnica in ključavničarska delavnica v Hrovači pri Ribnici [Elektronski vir]: Študija za obnovo in celostno predstavitev kulturnega spomenika*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.

JEZERNIK, Božidar

2011 *Varovanje dediščine – muzeji, muzeji na prostem in eko muzeji*. V: V. Hazler (ur.), *Ekomuzeji hmeljarstva in pivovarstva Slovenije [Elektronski vir]: Idejna zasnova za stalno muzejsko postavitev v Žalcu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze: 8–19.

KOŽELJ, Zvezda

2013 *Etnolog in celostno ohranjanje kulturne dediščine*. *Traditiones* 42 (1): 201–220.

PLETERSKI, Andrej

2011 *Nevidna srednjeveška Evropa [Elektronski vir]: Župa Bled*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SEDEJ, Ivan

1989 *Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova založba.

242

SKETELJ, Polona

2011 *Priročnik za varovanje premične kulturne dediščine v muzejih na prostem*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

W Aidacher, Friedrich

1998 *Muzeologija kao znanstvena disciplina i njezina primjena u svakodnevnom muzejskom radu*. *Informatica museologica* 29 (3/4): 79–85.

ZVKD-1D

2016 *Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1D)*. <<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144>> [15. 11. 2019].